

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

**O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT**

Lingvistika

2025 Vol. 3 (1)

www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Hamidulla Dadaboyev
Bosh muharrir o'rinbosari: Zulxumor Xolmanova
Mas'ul kotib: Dilafruz Muhammadiyeva

Tahrir hay'ati

Baxtiyor Abdushukurov, Samixon Ashirboyev, Sulton Normamatov, Munavvara Qurbonova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmonova, Marhabo Umurzoqova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsiyeva, Gavhar Komilova, Iqbol O'razova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Xolmurodova, Sherqo'zi Qulbulov, Mahliyoxon Tuxtasinova, Ma'suma Mo'minova, Durdona Mahkamova.

Jurnal haqida ma'lumot

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

“**Lingvistika**” Oliy attestatsiya komissiyasi ilmiy nashrlar ro'yxatidagi “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining tilshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta e'lon qilinadi. “Lingvistika” seriyasida professor-o'qituvchilar, doktorantlar, stajyor-tadqiqotchilar, mustaqil izlanuvchilar, magistrantlarning lingvistika yo'nalishidagi ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Lingvistika” seriyasi 2021-yil mart oyidan chiqa boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Hamidulla Dadaboev
Deputy Editor in Chief: Zulkhumor Kholmanova
Executive secretary: Dilafruz Muhammadiyeva

Editorial Committee

Bakhtiyor Abdushukurov, Samikhon Ashirbaev, Sultan Normamatov, Munavvara Kurbanova, Muhayyo Hakimova, Nodira Alavutdinova, Muqaddas Abdurahmanova, Marhabo Umurzakova, Sabohat Bozorova, Manzura Shamsieva, Gavhar Komilova, Iqbol Urazova, Muhabbat Madaminova, Saodat Israilova, Mushtariy Kholmuradova, Sherquzi Kulbulov, Makhliyokhon Tuhtasinova, Ma'suma Muminova, Durдона Mahkamova.

Journal information

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results. The authors' ideas may differ from those of the editors'.

“**Linguistics**” is a linguistic series of the journal “Uzbekistan: Language and Culture” which in the list of scientific publications of the High Attestation Commission, published four times a year. The “Linguistics” series publishes linguistic articles by professors, doctoral students, trainee researchers, independent researchers, and masters.

The “Linguistics” series was launched in March 2021.

Alisher Navoi Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.linguistics.tsuull.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Hamidulla Dadaboyev

“Nahj ul-farodis” asari va uning XIV yuzyil turkiy adabiy til soʻz boyligi taraqqiyotida tutgan oʻrni.....8

Dilafruz Muhammadiyeva

“Boburnoma” lugʻatlarining leksikografik talqini.....18

Sherzod Atamuradov

Sifatsiz tarjima ishlarini yuzaga keltiruvchi omillar.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Ona tili darslarida badiiy matn tashkil etishning lingvistik asoslari....44

Nargiza Imomiddinova

Xitoy tili harbiy terminologiyasi tizimida soʻz-terminlarning derivatsion xususiyatlari.....49

Sabohat Qahhorova

“Qadam+ fe'l” komponentli birliklarning maʼno tizimi va tezaurusi....66

Qudratillo Bakirov

Qadimgi turkiy tildagi vaqt maʼnoli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va “Devonu lugatit turk” da ifodalanishi.....76

Charos Jumaniyozova

Belgi-xususiyat semantikasini tasniflashga antroposentrik yondashuv 87

Мехрибон Шамсиддинова

Преимущества и недостатки использования инновационных технологий в обучении китайскому языку 97

Dildora Suyunova

Harbiy nomlar terminologiyasida maʼnodoshlik va shakldoshlik hodisalari.....109

Shodiya Qurbonova

Nutqiy akt nazariyasi yoxud kommunikativ maqsadning ifodalanishi.....116

Umriniso Pulatova

Yoshlar slengining ijtimoiy-tabaqaviy xoslanishi.....125

Maftuna Mamarasulova	
Nominatsiya jarayonining nazariy asoslari	133
Madina Akramdjanova	
Olamning lisoniy manzarasida fitonimlarning aks etishi	142
Nargiza O'ralova	
Parsellyatsiyaning o'rganilishi: ilmiy nazariyalar va tadqiqotlar.....	149
Lola Usmonova	
Lisoniy shaxs tushunchasi va unga yondosh hodisalar tadqiqi.....	157
Muxlisa Arislanova	
She'riy matnlardagi metaforalarning lingvokognitiv asoslari: nazariy va amaliy tahlil (Erkin Vohidov she'rlari misolida).....	166
Durdona Bultakova	
O'zbek nutqiy etiketida fatik birliklarning qo'llanilishi.....	177
Ozodaxon O'ktamova	
Ingliz tilidagi raqamli muloqotda xushmuomalalik strategiyalari va ularning lingvistik xususiyatlari.....	183
Niluzar Axmedova	
O'zbek va ingliz tillarida shaxs ruhiy holatini ifodalovchi leksik birliklarning lisoniy qiymatini aniqlashda kontekst va madaniyatning roli.....	193

Content

Linguistics

Hamidulla Dadaboev

“Nahj al-Farâḍis” and Its Role in the Development of the XIV-Century
Turkic Literary Language Vocabulary.....8

Dilafroz Muhammadiyeva

The lexicographic interpretation of the “Boburnama” dictionaries.....18

Sherzod Atamuradov

Factors that cause poor quality translation work.....31

Nodira Alavutdinova, Gulhayo Tolibova

Linguistic Foundations of Organizing Literary Texts in Mother Tongue
Lessons 44

Nargiza Imomiddinova

Derivational features of word-terms in the system of military
terminology of the Chinese language 49

Sabohat Qahhorova

“Qadam + fe’l” component unit’s semantic system and thesaurus.....66

Qudratillo Bakirov

Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic
language and expression in «Devanu Lugatit Turk».....76

Charos Jumaniyozova

An Anthropocentric Approach to the classification of Feature-attribute
semantics 87

Mekhribon Shamsiddinova

Advantages and disadvantages of using innovative technologies in
teaching the Chinese languages 97

Dildora Suyunova

Phenomena of similarity in meaning and form in the terminology of
military names 109

Shodiya Qurbonova

Speech act theory or expression of communicative purpose.....116

Umriniso Pulatova

The socio-stratification of youth slang.....125

Maftuna Mamarasulova

Theoretical foundations of the nomination process.....133

Madina Akramdjanova

The reflection of phytonyms in the linguistic picture of the world ...142

Nargiza O'ralova

The Study of Parcellation: Scientific Theories and Research.....149

Lola Usmonova

Study of the concept of linguistic personality and related phenomena.....157

Muxlisa Arislanova

Linguocognitive foundations of metaphors in poetic texts: theoretical and practical analysis (on the example of the poems of Erkin Vakhidov).....166

Durdona Bultakova

The use of phatic units in the speech etiquette of uzbek language.....177

Ozodaxon O'ktamova

Politeness Strategies and Their Linguistic Features in English Digital Communication 183

Niluzar Akhmedova

The Role of Context and Culture in Defining the Linguistic Value of Lexical Units Expressing Human Psychological States in Uzbek and English 193

Qadimgi turkiy tildagi vaqt ma'noli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va "Devonu lugatit turk" da ifodalanishi

Qudratillo BAKIROV¹

Abstrakt

Maqolada Qadimgi turkiy til davridagi vaqt semali birliklar taraqqiyotini leksik-semantik, struktur jihatdan tahlil qilish, tarixiy korinishlarini jamlash, eski turkiy tillarga munosabatini belgilash asosiy planga qo'yilgan. Ushbu maqsadni amalga oshirishda vaqt semali birliklarni tavsiflash, semantik tahlilini amalga oshirish, vaqt ifodasining tarixiy ko'rinishlari haqida asosli ma'lumotlar berish vazifalari belgilandi. Buni amalga oshirish uchun eski davr o'z qatlam vaqt leksemalari "Devonu lug'atit turk" asarida mavjudligi tahlil etildi hamda ulardagi differensial va umumiy jihatlar asoslandi

Kalit so'zlar: *etimologiya, turkiy tillar, semantik maydon, o'z qatlam, til integratsiyasi, Suvarnapraxsa, leksema.*

Tilimizda vaqt semantik maydoni qanday va qachon shakllangan degan savol ancha murakkab, lekin ularning qadimgi davrda qay holatda bo'lgani va maydon hosil qilish imkoniyati darajasi qandayligi yanada qiziq. Tabiiyki, bunga o'sha davrda yaratilgan yodnomalar, bitiklar va hujjatlar orqali javob olishimiz mumkin. "Oltin yoruq" va "Buddistlar hikoyalari" asaridan bugungi kunimizgacha yetib kelgan qismlar shular jumlasidandir. "Oltin yoruq" buddaviylikka e'tiqod qilgan turkiy qavmlar orasida mashhur bo'lgan qaydnoma. Asl nomi "Suvarnapraxsa" bo'lib, Sanskrit tilidan Xitoy tiliga tarjima qilingan.

X asrda Beshbaliq shahrida Sengi Seli Tudug xitoy tilidan qadimgi turkiy tilga tarjima qilgan va eski uyg'ur-turk yozuvida ko'chirgan. O'n afsonani ichiga olgan bu asar 675 sahifadan iborat va bu diniy mazmundagi asardir. Oltin yorug' asari 1930-yilda nemis tiliga, 1994-yilda hozirgi turk tiliga tarjima qilingan.

---

¹ Bakirov Qudratillo Xamidillo o'gli – Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti tayanch doktoranti.

E-pochta: tillo.bakirov@mail.ru

ORCID ID: 0009-0004-0643-0906

Iqtibos uchun: Bakirov, Q.X. 2023. "Qadimgi turkiy tildagi vaqt ma'noli leksemalarning leksik-semantik tadqiqi va "Devonu lugatit turk" da ifodalanishi" *O'zbekiston: til va madaniyat. Lingvistika.2025-3: 76-86.*

Demak, bu bitiklarda "Devonu lug'otit turk"dan 100-150 yil farqli bo'lgan vaqt tushunchalari mavjud. Bu esa ishning samaradorligini oshiradi, ya'ni vaqt semali leksemalarni faqatgina tarixiy emas, tarixiy-qiyosiy jihatdan o'rganishimiz mumkin. Shuni alohida ta'kidlash zarurki, bu davrda uyg'urlarda Sanskrit tili ta'siri kam bo'lgan deya olmaymiz, ayniqsa matnlar diniy mavzuda bo'lsa, chunki buddaviylik uchun zarur bo'lgan til Sanskrit tilidir. Kecha, bugun va ertaga buddaviylida bu masalar muqaddaslashtirilgan.

"Oltin yorug'" kabi buddaviylikka oid hikoyalarda ifodalanga vaqt semali leksemalarni quydagicha guruhlarga ajratish mumkin:

1. Vaqtni umumiy maydon nomi sifatida ifodalaydigan tushunchalar

I. Kolu: Vaqt, muddat. Astronomiya bilan bog'liq matnlarda, odatda, "o'n soniya davri" degan ma'noni anglatadi [EDPT, 617a-b]. Odatda bir xil ma'noga ega, *ud* leksemasi bilan sinonim sifatida matnlarda uchraydi. Bu leksema DLT da uchramaydi. "*çak amti maña ugrayu atözümün isig özümün titgülük idalaguluk üd kolu soka kälti*"[AP 184-186] «Hozir , ayniqsa, tanamdan, hayotimdan ketmoqchi bo'lgan onimda keldi». *kaçan birök odgurak tägingülük üdi kolusı kälösär nätäg kılmış ärsär antag tüş berü* [DKPAM 02639-02641] "*Vaqtii kelsa, odam o'zi kabi natijalar beradi*".

II. Tu^o: Uning asosiy ma'nosi «imkoniyat, fursat» bo'lsa-da, ba'zi jumalalarda "vaqt, muddat" degan ma'noni anglatadi. Bu leksema [DLT 2017:366]da shu shakldagi leksema bor, lekin bu ma'noni ifodalamaydi. Tu^o –kun chiqqandan keying vaqt; tus oldi –tush vaqti. *birök ogulum bu tušta tirig üsän kavıssar ölsär mänin atözüm ämgänmägäy män arıtı* [AP 429-431] "*Agar o'g'lim shu fursatda sog'salomat kelsaydi, mening tanam umuman azob chekmasdi*".

III. ugur: Yuqoridagi tushunchada bo'lgani kabi, uning asosiy ma'nosi "imkoniyat, tasodif". Biroq, namunadagi jumalardan ko'rinib turibdiki, "vaqt, muddat" ma'nosini ham anglatadi. Bu leksema [DLT 2017:35]da quydagicha: 1)ogur – omad, imkon, davlat. 2) ogur – vaqt; ne ogurda kelding –qay vaqt kelding. *bir ugurta ol elig han üç oglanı birlä taştın tagta arıgta ilinçükä bartı* [AP79-81] "*shu fursatda o'sha hukmdor uchta o'g'li bilan ko'ngil ochish uchun toqqa, o'rmonga chiqdi*".

IV. üd: Vaqt, muddat. eski uyg'ur bitiklarida vaqt. Bu uchrashish uchun ishlatiladigan eng keng tarqalgan tushunchalardan biridir. *ud* odatda alohida ishlatilishiga qaramay, olmosh va kelishik qo'shimchalari bilan birgalikda ishlatilgan. Bu leksema [DLT 79;I-jild;1960]da quyidagicha: 1) od –zamon,davr; od kechar –

zamon o'tar. Yana bir shu davrga oid asarda **öd** vaqt. Ajıqlıy turur bu ölüm belgülüg, ödi kelmäginèa er ölmüz külüg – Shubhasiz, bu o'lim muhaqqaqdir, (ammo) vaqti-soati yetmaguncha mard bahodirlar o'lmaydilar [QBK, 12115]. *öñrä ärtmiş üddä bu çambudivip uluşta m[a]harate atl[i]g elig han bar ärti [AP 59-61]* “Avvallari (bundan oldingi vaqtda) ushbu Kambudivip mamlakati - Maharateda bir hukmdor bor edi”.

V. üdün: Zamon, vaqt, muddat. DLT da Vosita kelishigi bilan kelgan holati; uchraydi; “od”ning bir shakli sifatida. *ol üdün tegin munça sav sözlöp ol aç barş üskintä suna yatdı [AP 264-265]* “Shunda shahzoda shunday gapirdi va och odamning oldida yotdı”.

VI. üdükiye: Qisqa vaqt, on DLT da bu shakl uchramaydi. *anta ok elig bæg kapkara tünlä taviş tıñşanu bir üdünk(i)ye turtı [DKPAM08843-08845]* “O'sha erda hukmdor, qora tunda va baland ovozni tinglashga bir on to'xtadi”.

VII. Ür: Uzoq vaqt, davr. Üdün bilan sinonim sifatida qo'llash mumkin. DIT da bu shakl uchramaydi. *inçip olarnıñ arasında agladı ƣaki mahasatve tegin ol barsnıñ açın torukın ämgäkin tolgakın tetrü körüp tägrä täğzinip közin idi andıran ketärü umatın ür keç tetrü körü turup ötrü kodup öñi yorıp bardılar [AP177-182]* “Shunday qilib, u ular orasida yig'lab yubordi. Shahzoda Maxasatve bularning ochligini, Uning zaifligi va qiynoqlarini aniq ko'rib, uning atrofida yurib, u hech undan yuz o'girmasdan, uzoq vaqt ajratmasdan ehtiyotkorlik bilan qarab yurdi”.

2. Boshlanish nuqtasi yo'qligini ifodalovchi tushunchalar:

I. ilkisiz: azaliy,avvaldan. DLT da bu shakl aynan uchramaydi; ammo quydagi so'z unga asos vazifasini o'tashi mumkin: ilk –oldin, avval; [DLT 2017:31] va –siz affiksi belgiga ega emaslikni ifoda etadi KTS [2.1.2.1.10] *nä üçün tep tesär kim män ilkisizdin bärü bu yıdıg sarsıg kanlıg yirinlig sävgüsüz taplagusuz yarsınçıg ätözkä inçip inandım [AP 187-190]* “Nima uchun desang, azaldan bu yomon hidli, qonli sevilman jirkanch vujudga shunchalik ishondim.”

3. Tezlik onini ifodalovchi tushunchalar.

I. Tavrak: tez, darhol [DLT 2017:186] tavrak –tez,tezlik bilan; tavraqin kel –tezlik bilan kel. shaklida uchraydi. *oglıñ ölmış yerin körügsäp tärkin tavraƣı yügrük aƣların koşuglug kañlita olurup ol kamişlıg arıgka tavrak bartılar [AP 463-467]* “O'g'lingiz o'lgan yerini ko'rmoqchi edim va shoshilinch ravishda tez otlar yugurayotgan aravaga o'tirdim va darhol shu qamish yoniga kelishdi”.

II.tärk üdün: bir onda, tezda. [DLT 2017:142]da terk –tez; terk kel- tez kel; üdün- bu so'z yuqorida izohlandi. *ol ymä hansasvare*

teginkiyä keçmätin ara suvdaki lenhwa çäçäk täg t(ä)rk üdün ulgadtı bädüti [DKPAM 07751-07753] "O'sha shahzoda Kansasvar, (vaqt) o'tmasdan, u qisqa vaqt ichida suvdagi lotus gulidek o'sdi."

III.tärkkäyä: darhol, tezda. DLT da bu shaklda uchramaydi, semantik yaqinlik jihatidan "terk" asos bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. T(ä)rrkkäyä üdün täggäy siz tängässhiz burhan kutıña [AP 306-307]"Yo'ldoshsiz budda saodatiga darhol erishasiz".

IV. Temin , teminkiya, temin ök: tezda,shoshilib, darhol. Bu leksema DLTda uchramaydi. ötrü elig bäg t[ä]rkin ök ol rakşasıg tilägäli bardı [DKPAM 08814-08815] «Bir ozdan song hukumdor darhol u shaytonni qidirib ketdi. « temink[i]yä säniñ eçiñ arslan kälip maña antag yavlak söz sözlädi [DKPAM 5152-5153] "Tezda sening akang arslon kelib menga shunday yomon so'zlarni aytdi".

V. Turginça ara: tezda, darhol. Bu leksema DLTda uchramaydi. V(a)(jir tum)ş(uk)lug kurtlar yilıkl(ä)r(i)n kanların turginça ara sorup kap täg kılıp kämişürlär [DKPAM 01506-01508] "Olmos kabi qattiq og'izli qurtlar darhol uning qo'llaridagi qonni xartumdek so'rib tashladilar".

VI. Turum ara: Tezda, darhol. Bu leksema DLTda uchramaydi. bütün (ätözüntäki yüz) yüzägünin öni (öni kılı) bir yalın bolmış saç (üzä tur)gurup iki adakiñın turum (ara)öglüntür(äyin) [DKPAM 06121-06125] "Butun vujudidagi yuz azvu parchalanib, bigina sochi usti qo'yib ikki ayog'ini darhol qizartirdi".

VII. Una, unakaya: ko'p o'tmasdan, shu onda, tezda. Bu leksema DLTda uchramaydi. bu muntag osuglug törümış küçsirämış alañurmış aç barş açmak suvsamak ämgäkin ärtiñü sıklıp unakaya ölgäli turur [AP 139-142] " Shunday zayıflashgan, och qoplön, ochlik va suvsizlikdan qiylanib shu ondan o'ladigandek turardi.» män una basa yetdim [AP 247-248] men ko'p o'tmasdan topishdim".

4. Avvalgilik va keyingilik tartibini ifodalovchi qo'shimchalar.

I. ançaginça: bu vaqt, -gandan keyin. Bu leksema DLTda uchramaydi. ançaginça sapça ikinti buryuki kälip elig bägkä tägdi [AP 441-442] "O'shandan keyin ikkinchi qo'mondon kelib hukmdorga yaqinlashdi".

II. ançatabärü: shundan beri Bu leksema DLTda uchramaydi. ançadabärü bu ävdä barkta ärip sizläрниñ tözün yava^o köñülünjüzlärni artatmışım bar ärs[ä]r kop köñülin kşanti beriñlär tep tedi [DKPAM 05418-05422] "Shundan beri bu uyda bo'lib, sizning olijanob va muloyim qalblaringizni yo'q qilgan bo'lsam, butun qalbingiz bilan rozi bo'ling,- debdi."

III.ançata ken: shundan keyin. Bu leksema DLTda aynan

uchramaydi. *ol iki tegitlär munçulayu yanın käyirkänçig kılını uliyu sıgıtayu talıp yügüp ançata ken temin andıran öñi yorıp bartılar [AP 355-358] “İkki shahzoda shu shaklda faryod qilib, yig’lab charchab, shundan keyin darhol ketdilar.”*

IV. Anta basa; anta inaru; anta ken; anta ötrü: shundan keyin [DLT 2017: 56] anta –undan keyin; [DLT 2017:401] basa – so’ng; anda basa keldim –undan keyin keldim. *anda ötrü elig bæg hatunı ançak[ı]ya ögsirämäki särilip saçı başı yadılıp iki eligi üzä köküzin tokıyu k[a]ltı balık suvıntın adırılıp isig kumta agınmış tæg yerta agınayu inçä täp yıgladı [AP 490-496] “Shundan so’ng, hukmdorning ayoli shunchalik aqıldan oziga kelib, sochlari sochilib, ikki qo’li bilan ko’kragiga urdi, baliq suvini qoldirib, shu kabi issiq qum ustida aylanayotgandek erga ag’darilib qichqirdi”.*

V. [äñ] Aşnu: [eng] oldin, avval. [DLT 2017:65] A^onu –oldin, ilgari; anda asnu keldim –undan oldin keldim. Yana birida aşnu oldin, avval, burun. Men aşnu ajajın eligkä sözüñ, ne ermiş tiläkin kim ermiş özün – Men avval fikringni, tilaging nima-yu, o’zing kim ekanligingni hukmdorga aytayin [QB, 222] *bukası aşnu ünüp teginig yumburu yatgurup tört adakın inläyü kölitdi [İKPÖ LXV. 3-6]. “Uning buqasi avval o’rnidan turdi va shahzodani ag’darib, to’rt oyog’ini erga qo’yib dafn etdi.”*

VI. äñ ken: oxiri DLT da bu shakldagi leksema uchramaydi. *in[çi]p näçä uzun üdün keç yatsarlar ymä ’än kenintä ölüm üd yäki yakın tægip isig özlärin üzä oynamaklıg oyun üzä ol ärmäk tarkarurlar [DKPAM 00408-00412] “Ular kech yotganlar da, oxirida, o’lim [va] shayton yaqinlashganda va ularning hayoti bilan mashg’ul bo’lganda, mavjudlik yo’qoladi”*

VII. äñ öñrä: avvalo, eng oldin. [DLT 2017:31] öñ –old, oldin; mendan ondun bardi –mendan avval bordi, kelishik bilan ifodalangan. *ölüm üdi yagudukta ’än öñrä öz ornınta yatıp tolپ ätözi titräyür bazar [DKPAM 07213-07216] o’lim vaqti yaqinlashganda eng oldin, o’z joyiga yotib butun vujudi titrardi.*

VIII. basa soñ: shundan so’ng, keyin [DLT 2017:401] da basa –keyin; yakka holda so’ng, keyin ma’nolarini anglatgan. *bu savniñ basa soñınta mahasatve tegin inçä tep tedi [AP 151-152] “Shu so’zidan keyin shahzoda Mahasatve shunday dedi”.*

IX. Baya: avval [DLT 2017:401; 201] Baya –Ozgina vatq oldin. Semantik jihatdan vaqt miqdori qisqargan. *ötrü tärkin yanturu yanıp yıglaşu bayakı ol bars yatur orunka bartılar [AP331-333] “Keyinroq darhol qaytib kelib yeg’laganča, shu barsning avvalgi yotgan joyiga ketdilar”.*

X. Keç: kech, keyin. [DLT 2017: 236; 3-jild: 1960]da Keç-kechqurun, kech: tungi payt manosini anglatgan. *näçä keç, täbärü ämgäk ämgänür sän [DKPAM 03393-03394] "Qanchadan keyin, uzoq vaqtdan beri aziyat chekyapsan"*.

XI. sönda bärü: uzoq vaqtdan beri. [DLT 2017:444]da son-so'ng, keyin; sen sonda kel- sen keyinda kel; misolda ayni kelishik shakli bilan uchraydi. *ögüm kañım söndä bärü meni sevmöz erti [İKPÖ LVI. 6-8] "Ota-onam uzoq vaqtdan beri meni suyishmasdi"*.

5. Doimiylikni ifoda etgan tushunchalar.

I. amru: har doim, doimo. DLT da bu shakldagi leksema uchramaydi. *uzun turkaru amru ayıg kılınç kılğalı tögimlig bolguluk ärsär el orunu ymä nägükä k[ä]rgäklig ol tep... [DKPAM 5360-5363] "Uzoq vaqt, doimo gunoh qilishga to'g'ri kelsa, taxt nima uchun kerak-deb..."*

II. Idañ: har doim, davomiy. DLT da bu shakldagi leksema uchramaydi. *idän tuđçı korkınçsız köñül ülädğäy [BSU 24.9] "Har doim qo'rquvsiz yurak berasan."*

III. kop üdün: hamma vaqt, har doim [DLT 2017:372]da kop-ko'p, bisyor; od- vaqt,zamon; [DLT 79-;I-jild;1960]da quyidagicha: 1)od -zamon,davr; od kechar -zamon o'tar, vosita kelishigi bilan ifodalangan. *kop üdün alku beş ajun tınl[ı]glarka tüzü yadılmış tıdıqsız y[a]rlıkançuçı köñüllüg bolurlar [DKPAM 04088-04090] "Har doim beshta dunyoda ular tirik mavjudotlarga to'sqinlik qilmaydigan rahmdil ko'ngillilarga aylanishadi"*.

IV. turkaru: doimo, har doim DLT da bu shakldagi leksema uchramaydi. *kılıç bögdätä ulatı bi bıçgu turkaru ätözläri üzä yagar [DKPAM 01513-01515] «Qilich, xanjar va pichoq doimo vujud ustiga yog'adi"*.

V.tün kün; tünlä küntüz: kun-u tun, doim [DLT 2017:138]da tun -tun; tunla keldim -kechasida keldim; [139] kun -kun; bu kun bargil -bu kun bor; [182] kunduz -kunduzi shakli mavjud. 'Tun-u kun' birgalikda doimiy vaqtni ifodalagan, xuddi hozirgi o'zbek tilidagi kabi. *anta tägdükdä tün kün katıglanıp bursañ kuvragka tapıngalı ugradı [DKPAM 11013-11015] "U yerga yetguncha tun-u kun chidab, yig'ilganlarga xizmat ko'rsatish uchun g'ayrat ko'rsatdi"*.

VI. ürüg uzati: doimiy, har doim DLT da bu shakldagi leksema uchramaydi. *arçamak buzulmak törülüg üçün ürüg uzaçı artadı buzıldı [AP 192-194] "Buzilmas qonun bo'lgani uchun doimo buzildi"*.

VII. üzüksüz: surunkali, doim [DLT 2017:152]da bu shaklning zid belgisi üzüklük- uzulgan, kesilgan; shakli uchraydi, leksik jihatdan yaqin bo'lgan bu leksemaga -siz -belgiga ega emaslik affiks

qo'shilgan va 'uzulmagan holda' va "uzluksiz" ma'nolarini anglatib, davomiy vaqtni ifodalagan. *yinä ök çad[ı]rl[ı]g suvin üzüksüz tolu kayınar [DKPAM 01744-01745] "yana suv bilan surunkali qaynatiladi."*

6. Abadiyat va so'ngsizlikni ifodalagan tushunchalar

I. apamulug mänjü: abadiy, umrbod; [DLT 2017:451] da "apamulug' leksemasi uchramasada, mänjü –mangu, umrbod leksemasi uchraydi, ular shakl va ma'no jihatdan bir xildir. *bu ätözümün tişip ıdalap üzäliksiz üstünki yeg apamulug mänjü nirvanıg tilägülük busuş sakınç ämgäk tolgakıg birtäm... [AP 224-227] "Bu mening tanamdaneng yuqori abadiy nirvanadan voz kechish va uni izlash; barcha qayg'u, fikr, azob va zerikish ..."*

II. bäk mänjü: abadiy, so'ngsiz. DLT da ayni mazmundagi bak leksemasi uchramaydi, mangu – yuqorida izohlandi. Boshqa birida **meñjü** abadiy, mangu. Özünj meñjü ermaz atıñ meñjü ol, atıñ meñjü bolsa özünj meñjü ol – O'zing mangu emassan, lekin noming mangudir, noming mangu bo'lsa, o'zing ham mangu qolasan [QBN, 294; QBN, 226]. *...tört türlüg süümin balıkımın uluşımın kânt suzak künt[ä]ki yinçgä kırkınlarımın barça bäk mänjü sakındım ärdi [DKPAM 00821-00824] "... To'rt taraf mening armiyam, mening shahrim, mening mamlakatim, mening shahrim, mening qishlog'im, mening muloyim kanizaklarim abadiyiligini o'ylayotgan edim".*

7. Yakunni ifoda etuvchi tushunchalar

I. soñ: oxiri; [DLT 2017:444] da ayni mazmundagi soñ –so'ng leksemasi mavjud] *bu savniñ basa soñınta m[a]has[a]tve tegin inçä tep tedi [AP 151-152] "Shu so'zning oxirida shahzoda Mahasatva shunday dedi".*

8. Hozirni ifoda etuvchi tushunchalar.

I. amti: endi, hozir; [DLT 2017:63]da "amti" shakli emdi – endi, hozir ayni bir xil ma'noda uchraydi] *ay eçilärim a, biz kamagun amti isig özümüzkä ätözümüzkä ärtiñü ilinmiş yapşınmış biz [AP 152-155] "ey akalarim, Barchamiz hozir hayotimiz, vujudimizga juda bog'langanmiz".*

II. közünür üd: ayni vaqtda DLT da ayni bu shakldagi so'z uchramaydi. *ikinti ymä ärtmi^o kälmaidük közünür üdtä... [DKPAM 00023-00027] "ikkinchi bo'lganda otibdi, kelmabdi, ayni vaqtda".*

9. Kelajakni ifoda etgan tushunchalar.

I. irak üd: uzoqda, kelasi zamon [DLT 2017:150]da Yirak – uzoq, yiroq shaklida va Od –zamon, davr [32]so'zlari qo'shilmasidan hosil bo'lgan. *ä^oidgil ulug elig ärtmiş ür irak üdtä ätözün kodup yertinçü yer suvda savag eşidip kişisi mitragayini inçä tep tedi [DKPAM 03278-03282]"Buyuk hukmdor, tinglang! ... U tanasini o'tmishda*

va kelajakda qoldirib, bu so'zni yer yuzida eshitdi va uning rafiqasi Mitragay shunday dedi ... ”

10. Kunni ifodalovchi tushunchalar

I. bukün: bugun [DLT 2017: 139]da ifodalanganidek, “bu kun borgil- bugun bor” ayni mazmunni ifodalaydi. *ay inilärim mäniñ bukünki kün ärtiñü kork<g>um bäliñlägüm kälir [AP 90-92] “Ey inilarim, bugun mening anchagina qo'rquvim bor”.*

II. kün: kun [DLT 2017: 139]da ayni shakl va ma'nodagi leksema mavjud. *inçip kayu kün burhan kutın bulsar meni titmäj [İKPÖ XL. 6-7] “Shunday qilib Buddaning baxtini qaysi kuni topsangiz ham, meni inkor qilmang”.*

III. yarın: Ertasi kun [DLT 2017: 250;2-jild;1960]da ayni shu shakl ma'nodagi “yarın –ertasi kun” leksema mavjud. *adaşlarım-a bukün barmanlar yarın mindidä tapag udug alıp temin bargay sizlär [U IV, D. Das Hasen-Jâtaka ‘T III 84-36’, 85-87] “Ey do'stlarim bugun ketmang, ertaga mendan xizmat olibgina keting”*

11. Kun qismiga oid tushunchalar.

I. ertä: sahar, ertalab [DLT 2017: 63]da erta/irta –erta, tong, sahar vaqti; bu leksemalar ayni shakl va ma'noga ega. *tañta ertä eçin arslan üñürintin ünüp anta ok katag 'ätnägäy [DKPAM5178-5180]“Ertalab akangiz sher g'oridan chiqib, u erda qattiq qichqirdi”.*

II. tañ: tong, tong vaqti [DLT 2017: 443]da tañ –tong; ayni shakl va mazmundagi leksema uchraydi. *yettinç kün tañ tañlayur erkän ädgü ögli tegin ulug küvrüg tokıtıp inçä tep yarlıgkadı [İKPÖ XXXI. 6-XXXII] “Ettinchi kun tong bo'lganda, yaxshi o'ylangan shahzoda U katta barabanni chaldi va dedi.”*

III. tün: tun [DLT 2017:138]da tün–tun; ayni shakl va mazmundagi leksema uchraydi. ötrü ol hariçandre tegin bu muntag sakınıp kap kara tünlä tüz tün yarımında orunıntın örü turdı [DKPAM 05400-05403] «Keyinchalik o'sha Shahzoda Xarikandra shunday deb o'yladi va qora tun o'rtasida o'rnidan turdi. «

12. Kunlar birligini ifodalagan tushunchalar

I. ay: oy; [DLT 2017:46]da ay–oy,30 kunlik muddat; ayni shakl va mazmundagi leksema uchraydi. *küniñä ayıña munçulayu berip ağıltakı ağı barım azkına kaltı [İKPÖ VII. 4-6] “Har kuni, har oy shu tarzda pul berib, xazinadağı boylik kam qoldı”.*

II. yıl: yil; [DLT 2017:324]da yil–yil, 365-366 kundan iborat muddat; ayni shakl va mazmundagi leksema uchraydi. *miñ tümän yıl anta açığ ämgäk ämgänip isig özläri üzülmäz [DKPAM 01651-01653] “Ming, o'n ming yil u yerda achlik va qiyinchilik bilan umri tugamasdi”.*

Xulosa. Tahlilga tortilgan vaqt ma'noli leksemalarning asosiy

qismi hozirgi kungacha tilimizda mavjud o'z qatlam leksemalari bo'lib, mazkur so'zlar bir qancha yasama temporal birliklar uchun yasovchi asos va birikma tipidagi birliklarning tobe yoki hokim qismi sifatida ancha faol qo'llaniladi. Ushbu turdagi leksemalar manbalarda, jumladan, "Oltin yorug'" kabi buddaviylikka oid hikoyalarda ifodalangan. Ba'zi so'zlarning etimologik tahlili ham keltirishga, tahlillar davomida so'z ma'nosidagi o'zgarishlar, ma'no kengayishi va ma'no torayishiga uchragan so'zlar xususida fikr yuritishimizga zamin bo'ladi. Vaqt semantikasini anglash bevosita ontologik jarayon bo'lgani uchun ham, qadimgi davr leksik sathida munosib o'ringa ega bo'lgan va faol ishlatilgan. Ayrim leksemalarga e'tibor qaratilsa, boshqa leksema ma'no qirrasidasn uzilib yangi ma'no hosil qilgan bo'lsa, ayrimlari ma'no kengayishi hisobiga yangi so'zlarning paydo bo'lishiga asos bo'lgan. Kun, oy so'zlari dastlab predmentni nomlagan bo'lsa, keying o'rinda, mavhum vaqtni ifodalash uchun ham xizmat qila boshlagan. Ayni kunimizda ham ko'plab turkiy tillarda kun so'zi quyosh ma'nosini ifodalashdan chekingan va ayni kunda, asosan, hafta qisimi sutka ma'nosini ifodalash uchun, yoki sutkaning quyosh chiqishdan botguuncha bo'lgan qismini ifodalab kelmoqda. Qadimgi va eski davr turkiy leksemalarining hozirgi kun vaqt ma'nosini ifodalashi haqida aytishdan oldin, barcha turkiy vaqt leksemalarning asosiy qismi qadimgi davr turk tili davrida paydo bo'lgani yoxud hozirgi turkiy tillardagi vaqt sematik maydonining asosi bo'lganligini alohida ta'kidlashimiz darkor.

Adabiyotlar

- Aхтамова Х. 1988. Пайт муносабатини ифодаловчи кўмакчи формалар// Ўзбек тили ва адабиёти. -- №1.
- AP = Gulcali, Zemiye. 2013. Eski uygurca Altun yaruk'dan "Aç Pars" hikayesi. Ankara: TDK.
- AY = Çetin, Engin. 2012. Altin yaruk. Adana: Karahan.
- BSU = Zieme, Peter. 1985. Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. BTT XIII. Berlin; Akademie.
- DKPAM = Wilkens, Jens. 2016. Buddhistsche erzählungen aus dem alten Zentralasien. Edition der altuigurischen Dasakarmapathavadanamala. BTT XXXVII. Tornhout. Brepolus.
- İKPÖ = Hamilton, James Russel. 1998. Buddeci "iyi ve kotu kalpli prens" masalinin Uygurchasi. Turk dillari ara^otirmalari dizisi. 11. Ankara. Simurg.
- Кошғарий М. 1960–1963. Туркий сўзлар девони [Девону-луғот ит-турк] / Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 3 томлик. – Тошкент: Фан.
- Кошғарий М. 2017. Девону луғати-т-турк. Нашрга тайрловчи

Қ.Содиқов. – Тошкент:Ғофур Ғулом.

Ҳақимова М. 2004. Ўзбек тилида вақт маъноли луғавий бирликлар ва уларнинг матн шакллантириш имкониятлари.НДА. – Фарғона.

<https://slib.uz/oz/article/view?id=2625>

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oSSeGakAAAAJ&citation_for_view=oSSeGakAAAAJ:u5HHmVD_u08C

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Iy7hDzQAAAAJ&citation_for_view=Iy7hDzQAAAAJ:bEWMUwI8FkC

Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic language and expression in «Devanu Lugatit Turk»

Kudratillo BAKIROV¹

Abstract

The article focuses on the lexical-semantic and structural analysis of the development of time-semantic units in the period of the Old Turkic language, summarizing their historical manifestations, and determining their relationship to the Old Turkic languages. In order to achieve this goal, the tasks of describing time-semantic units, conducting semantic analysis, and providing basic information about the historical manifestations of time expression were set. To achieve this, the presence of time lexemes of the old period in the work "Devonu lug'atit turk" was analyzed, and their differential and general aspects were substantiated. In addition, through the article, it is possible to study the historical development and etymology of many Turkic-based Uzbek lexemes.

Key words: *etymology, Turkic languages, semantic field, own layer, language integration, Suvarnaprabhasa, lexeme.*

References

- Ахтамова Х. 1988. Пайт муносабатини ифодаловчи кўмакчи формалар // Ўзбек тили ва адабиёти. -- №1.
AP = Gulcali Zemiye. 2013. Eski uygurca Altun yaruk'dan "Aç Pars" hikayesi.

---

¹ *Kudratillo Bakirov Khamidillo o'gli* – PhD student at the Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi.

E-mail: tillo.bakirov@mail.ru

ORCID ID: 0009-0004-0643-0906

For citation: Bakirov, Q.Kh. 2025. " Lexical-semantic study of time-meaning lexemes in the Old Turkic language and expression in "Devanu Lugatit Turk" *Uzbekistan: language and culture. Linguistics.* 2025-3: 76-86.

Ankara: TDK.

AY = Çetin Engin. 2012. Altın yaruk. Adana: Karahan.

BSU = Zieme Peter. 1985. Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren. BTT XIII. Berlin; Akademie.

DKPAM = Wilkens Jens. 2016. Buddhistsche erzählungen aus dem alten Zentralasien. Edition der altuigurischen Dasakarmapathavadanamala. BTT XXXVII. Tornhout. Brepolus.

İKPÖ = Hamilton James Russel. 1998. Buddeci iyi ve kotu kalpli prens Masalinin Uygurchasi. Turk dillari ara^otirmalari dizisi. Ankara. Simurg,

Кошғарий М. 1960–1963. Туркий сўзлар девони [Девону-луғот ит-турк]/ Таржимон ва нашрга тайёрловчи С. М. Муталлибов. 3 томлик. – Т.: Фан.

Кошғарий М. 2017. Девону луғати-т-турк. Нашрга тайрловчи Қ.Содиқов. – Тошкент,Ф.Ф.

Ҳакимова М. 2004.Ўзбек тилида вақт маъноли луғавий бирликлар ва уларнинг матн шакллантириш имкониятлари.НДА. – Фарғона.

<https://slib.uz/oz/article/view?id=2625>

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=oSSeGakAAAAJ&citation_for_view=oSSeGakAAAAJ:u5HHmVD_u08C

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Iy7hDzQAAAAJ&citation_for_view=Iy7hDzQAAAAJ:bEWMUwI8FkC

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida ( ) satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [ ] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarimas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.
'

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([ ]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([ ]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439-58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405-50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot
va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.
Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc)
dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga
kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.linguistics.tsuull.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com